

I

METSÄN KAUNEUS

Metsä tarjoaa kauneutta kaikille aisteille. Se höllentää kategorioiden puristusta ja ruokkii kuvittelua, esittelee elonkiertoa, kuljettaa muinaisuuteen ja saattelee mieleen jopa ikuisuuden tuntua. Hiljaisella huminallaan se myös koettelee filosofisia teorioita esteettisen luontokokemuksen perustasta.

Ensin nousi puu merestä maalle, sitten ihminen laskeutui puusta ja teki asumuksensa metsään. Myöhemmin ihminen poistui metsästä ja alkoi vieroksua sitä. Mutta side metsään säilyi. Projisoimme paratiiseihimme puita. Istutamme betonisavanniemme puistoihin, pihoihin ja kadunvarsiin puuvartisia kasveja muistuttamaan meitä taustastamme. Läntiseen ajatteluun juurtunut aristoteelis-linneläinen puumalli ohjaa yhä tapaamme luokitella asioita¹. Hengitämme metsien tuotamaa hapetta.

Metsä kuuluu perin monen suomalaisen vapaa-aikaan ja metsiköt vielä useamman arjen maisemaan. Toisaalta etäännyminen ja vieraantuminen metsästä ovat muuttaneet ihmisten asenteita ja luonnon kokemisen tapoja. Kun ihmisten elinkeino ei ole enää suoraan kiinni metsässä, kun kirveen pauke ja pokasahan sointi eivät enää kuulu arkiseen äänimaailmaan, kun havunneulaset eivät alituisen pistele varpaita, metsien virkistyskäyttö ja esteettiset ominaisuudet ovat korostuneet. Suomessa kaupungistuminen johti paitsi mökkikulttuurin syntyymiseen myös metsään sijoittuvan kirjallisuuden kasvuun. Erämaahan karkaaminen on viihteen vakioaiheita.

Ympäristöesteetikot ovat viime vuosikymmeninä kiistelleet esteettisen luontokokemuksen perustasta. Suosittu on ollut näkökanta, joka korostaa luonnontieteellisen tiedon tärkeyttä esteettisessä luontokokemuksessa. Tällainen saattaa sointua huonosti monenkin sisimpään kaikupohjaan, olivathan meikäläisen metsäkokemuksen ytimessä vielä hetki sitten uskomusolennot ja hartauden – tai pelon – tunne. Muudan ulkomainen tutkija kirjoittaa:

”Metsällä on erityinen merkitys monissa pohjoismaisissa kulttuureissa yksin ja luonnossa olemisen paikkana. Vaikka esteettisillä ominaisuuksilla voi olla jokin osa metsän arvostamisessa, tässä kontekstissa metsä nähdään enemänkin yhtenä pohjoismaisen kulttuurisen identiteetin määrittävänä seikkana.”²

Tämän yksi jos toinenkin saattoi tietää vanhastaan. Kuten filosofi Johan Tengström totesi vuonna 1844 *Kalevalaa* käsittelevässä esitelmässään,

”[j]okainen, joka on tutustunut sisämaan suunnattomiin metsiin ja niiden kasvillisuuteen, joka vielä rehoittaa tuhatvuotisessa yksinäisessä viileydessään pilviähipovine tummine petäjäineen, syvine varjoineen, häiritsemättömässä juhllisessa hiljaisuudessaan, jokainen joka säilyttää mielessään kaiken tämän herättämän tunnon, ymmärtää hyvin, että metsät, jotka silloin peittivät melkein koko maan, ovat enemmän kuin mikään muu vaikuttaneet esi-isiiimme, jotka viettivät suuren osan elämästään niiden helmassa.”³

Niin, mitä *esteettinen* luontokokemus sitten on. Meneehän suomalainen metsään useimmiten nimenomaan hyötöpyytein, jos ei marjasaalista tavoitellen niin liikunnan ja raittiin ilman tähden eli terveyden ja hyvinvoinnin vuoksi, tai rauhoittuakseen eli terapeuttisista syistä; monasti metsästä taidetaan hakea kerralla useita asioita. Itse kokemuksessa onkin vaikea

erottaa toisistaan vaikkapa majesteettisen näkymän tuottamaa nautintoa ja reippailun aiheuttamaa mielihyvää; myös itseis- ja välinearvon mieluusti erottavat filosofit ovat todistelleet erityyppisten luontoilojen sopusointuisuutta⁴.

Entä pitäisikö esteettisen luontokokemuksen sijaan puhua monikossa erilaisten luontojen esteettisistä kokemisista? Onhan esteettinen asenne luontoon aina kulttuurin värittämä: mikä on luontoa, millaisin kriteerein luonnonkauneutta arvioidaan ja mitä kauneuskokemukseen kuuluu. Voisipa veikata, että japanilainen ihastelee kirsikkapuuta jotensakin toisin kuin suomalainen aihkimäntyä, tai libanonilainen setriä taikka englantilainen marjakuusta... Ja tottapa metsiäkin on moneksi. On ilmastosta ja metsätyypistä johtuvia eroja: trooppiset sademetsät tarjoavat toisenlaisia kokemuksia kuin boreaaliset havumetsät. On metsän luonteeseen liittyviä eroja: luonnontilaisia metsiä arvioidaan toisin perustein kuin hoidettuja kulttuurimetsiä ja tuotannolle alistettuja talousmetsiä.⁵ Kaiken lisäksi kulttuurisena *paikkana* metsässä on huomuksen päällä allegoristen, mytologisten ja metaforisten merkitysten kerrostumia. Fuji-vuoren juurella sijaitseva Aokigahara, jossa vaeltavat nälänhädän aikaan kuolemaan jätettyjen ihmisten sielut ja jonka puihin lukuisat ihmiset vuosittain hirttäytyvät, muistuttaa, että maisema, ympäristö, on kulttuuristen merkitysten muovaama ja rakentuu lopulta mielessä.

Mutta onpa paljon yleistäkin. Maailmat tai olevan tasot yhdistävä elämänpuu tai maailmanpuu on monien mytologioiden kirjaimellisesti keskeisin elementti. Metsän väellä, noidilla, haltioilla, maahisilla ynnä muilla, näyttää olevan jotakuinkin samanlaiset puuhat ympäri maailman⁶. Samanlaisia pyrkimyksiä, toiveita ja pelkoja esiintyy metsänkulkijoilla kaikkialla.

Esteettisiä luontokokemuksia ei pidä yrittää palauttaa johonkin yksittäiseen aspektiin ja survoa ylihistorialliseen ja universaaliin malliin, jos suinkin tahdotaan välttää käsitteellisen metsätyökoneen jäljet. Toiselta puolen pohtija ajautuu väistämättä kysymään luonnonestetiikan perustusta.

ESINEESTÄ KOKEMUKSEEN

Itse asiassa on hiukan outoa puhua metsästä objektina, olettaahan sana erottelua ja etäisyyttä kokijan ja koetun välillä. Puita, metsänreunaa, metsämaisemaa on toki miellyttävää katsella järveltä, mutta metsän kokemista sellainen ei ole. Esteettinen metsäkokemus, kuten kokemukset muunkin ympäristön kanssa, edellyttää osallistumista⁷. Reino Kalliola:

”Astumme sisään aarniometsän vihreään hämärään. Olemme kompastua tuuhean sammalpatjan verhoamiin tuulenskaatoihin. Hieno tuoksu, jossa on aineksia lahon puun, kostean metsämullan ja sienten aromista, tulvattaa tiheiköstä vastaamme. Havukudos sulkeutuu takanamme: olemme Tapion vieraina. Tuuli suhisee korkealla puiden latvoissa, mutta täällä alhaalla on aivan tyyntä ja hiljaista.”⁸

Metsän kauneutta ei voida määritellä perinteisellä formalistisella tavalla maiseman muotojen kauneudeksi. On enemmän: ”[s]ammal niin pehmoinen koskettaa, kanerva niin kaunis katsoa, pihkan tuoksu ja lehväin leyhy niin huumaavaa hengittää!” (Kianto)⁹. Yrjö Sepänmaa lisää ”maisteltavat marjat”¹⁰.

Metsä on hämmentävän monimutkainen, elävä ja monenlaista elämää majoittava olio. Se muuttuu alituisesti¹¹. On vuorokauden ajasta riippuvat valoisuuserot ja päiväkohtaiset, säästä aiheutuvat muutokset. Boreaalisella vyöhykkeellä huomattavia ovat vuodenaikojen vaihtelut: kesällä aistiärsykeitä on suunnattomasti, surinaa ja pörinää kaikkialla; talvella puut seisovat hiljaa juhlapuvuissaan ja pienikin liike herättää huomion. Muistoja kantavat tuoksut ovat erilaisia vuodenaikojen välillä ja sisällä.

Esteetikko Aarne Kinnunen:

”Prosessit ovat ajallisesti hyvin erimittaisia: lyhyt tuulenhenkäys, ukonilma, kesäpäivä ja kesäyö, vihreyden muuttuminen kesän aikana heleästä tummaksi, vuodenaikojen muutokset ja vuosikymmenien hitaat muutokset. Se kauheus, mikä oheisissa kuvissa ... on tallennettuna, voi olla luonnossa seuraavana hetkenä poissa. Voi olla, että oli ainoa kerta, kun juuri tämä tässä tapahtui.”¹²

Tapahtumien ainutlaatuisuuden lisäksi kokemuksemme metsästä, metsissä ovat vahvasti yksilöllisiä. Paitsi että kokijan tausta vaikuttaa metsän kokemiseen, luontosuhteet muuttuvat iän myötä. ”Kun sä itse meet metsään, niin minkälaisista jutuista sä saat ne parhaat kiksit sitten kun siellä olet ja nautit, henkilökohtaisesti?” *Metsäradion* toimittaja kysyy haastateltavaltaan¹³. Metsässä liikkumisen tavat – kävely, hiihto, valmis polku, samoilu – ovat vielä oma lukunsa¹⁴; Gallen-Kallelan mielestä metsän kunnollinen kokeminen edellyttää paljasjalkaista käyntiä¹⁵. Objektin sijaan osuvinta olisi puhua esteettisestä *tapahtumasta*.

LUONTO & TIETO

Ympäristöestetiikassa ”tieteellistä lähestymistapaa” edustavat teoreetikot, erityisesti filosofi Allen Carlson, vaativat, että luonnon esteettisen arvostamisen tulee perustua luonnontieteelliseen tietoon. Carlsonin rinnastuksessa luonnontieteellinen tieto on luontokokemuksessa yhtä tarpeellista kuin taidehistoriallinen tieto taidemuseossa¹⁶. Voimme toki nauttia luonnonmaiseman muodoista ja väreistä, mutta luonnonympäristöä koskevat *arvos-telmamme* edellyttävät hänen mukaansa tietoa kokemuksemme kohteesta¹⁷. Samoin Holmes Rolston III katsoo meidän tarvitsevan tieteellistä tietoa, jotta voimme tavoittaa luonnonprosessien

kauneuden ja ymmärtää ja arvostaa voimia, jotka muovaavat maata ja elämää¹⁸.

”Epätieteellisiä lähestymistapoja” ajavat filosofit ovat painotaneet kehollisen osallistumisen (Arnold Berleant), tunteiden (Noël Carroll) ja mielikuvituksen (Emily Brady) merkitystä luonnon kokemisessa. Noël Carrollille luonnonkauneudesta liikuttuminen tai hämmentyminen on täysin hyväksyttävä esteettinen kokemus, vallankin kun tunteet ohjaavat ajattelua keskittymään olennaiseen¹⁹. Stan Godlovichilla esteettinen luontokokemus tiivistyy *mysteeriin*, jossa tajutaan korkeintaan luonnon käsittämättömyys²⁰.

Keskustelu on kummallinen. Esteettisissä luontokokemuksissa on niin monia ulottuvuuksia, erilaisia taustatietoja ja arvoja, että pelkistäviä hankkeita ja väittäilyä luonnon ”asianmukaisesta” (*appropriate*) kokemisesta on vaikea ymmärtää. Miksi rajoittaa ihmisten kauneuskokemuksia, säätää lakeja erämaahan, vapauden valtakuntaan? Monet niin tieteellisen kuin epätieteellisen lähestymistavan edustajat ovatkin ehdottaneet, että kiista koskee viime kädessä painotuseroja²¹. Carlson kuitenkin luonnehtii epätieteellistä luonnon arvostamista ”pinnalliseksi, virheelliseksi tai vialliseksi”²². Hän perustelee luonnontieteellistä katsetta myös ”moraalisilla ja ekologisilla syillä”²³. Marcia Eaton jatkaa: esteettiset arvostelmat vaikuttavat luonnonsuojelullisiin ja ympäristönhoidollisiin päätöksiin, joissa tietämättömyys voi johtaa ekologisesti epätoivottuihin tuloksiin, kuten nappisilmäisen kauriin menestymiseen muiden lajien kustannuksella²⁴.

Molemmissa lähestymistavoissa on puolensa. Tieto on tärkeää esimerkiksi luonnon*olioiden* tunnistamisessa. Jotta jotakin voidaan arvostaa luontona, tuo jokin täytyy tunnistaa luontoon kuuluvaksi. Hupsuna pitäisimme ihmistä, joka ylittäisi luonnon kauneutta mutta ei erottaisi mäntyä kuusesta²⁵. Ja edellyttään esimerkiksi puun mahtavuuden arvostaminen jonkinmoista käsitystä arvostuksen kohteesta (tyypillinen koko). Onko tällaisen käsityksen oltava luonnontieteellinen, onko luonnontieteellinen tieto välttämätöntä

tai riittävää esteettisen luontokokemuksen selittämisessä, onkin toinen kysymys; moni uskoo arkijärjen ja intuition riittävän.

Epäily luonnontieteellistä tietoa tähdentäviä malleja kohtaan on ymmärrettävää. Teknistä analyysia pidetään arkiajattelussa esteettiselle kokemukselle vieraana, ja erityisesti esteettiseen luontokokemukseen liitetään käsittämättömyyttä ja hämmästyttä, esimerkiksi ylevyyden tuntua; usein taustalla piilee ajatus siitä, että luonnon on luonut jokin muu kuin ihminen tai että luonto ei noudata ihmisen lakeja. Hämmennys maiseman kauneuden edessä iskee tunteiden tulvana tai metsässä se voi olla salaperäistä ja kiehtovaa.

Itse asiassa vaikuttavat, tunteikkaat luontokokemukset ovat kovin tavallisia. Luonnonympäristöt tuottavat monille *pyhyiden* kokemuksen, syvällisen tilan, jossa ymmärrys maailmasta ja itsestä täydentyy. Psykologit tutkivat ilmiötä 'huippukokemuksen' (*peak experience*) nimellä²⁶. Muistettakoon myös, että monissa uskonnoissa valaistuminen tai oivaltaminen tapahtuu nimenomaan erämaassa (Mooses), tai vähintään puun alla (Buddha). Mutta hartaus tai huimaus ei ole yhtä kuin esteettinen kokemus. Voimme pitää niin maisemaa kuin taideteosta esteettisesti arvokkaana, vaikkei se herättäisi meissä voimakkaita tunteita. Ympäristösuunnittelussa esteettisiä tekijöitä voidaan tutkailla niistä liikuttumatta.

Kun pohditaan tieteellisen tiedon merkitystä esteettisessä kokemuksessa, pitäisi tietää, mitä "tieteellisellä tiedolla" tarkoitetaan. Carlson puhuu alkujaan "maalaisjärjestä" ja "tieteellisestä tiedosta"²⁷ ja myöhemmin sellaisista tieteistä kuin tähtitiede, fysiikka, kemia, biologia, perinnöllisyystiede, meteorologia ja geologia²⁸. Ongelma on, että luonnonympäristöjä voidaan tarkastella monella tapaa "tieteellisesti". Nämä tavat saattavat johtaa erilaisiin, jopa keskenään ristiriitaisiin käsityksiin tähdellisestä tiedosta.²⁹ Mitkä tiedot ovat merkityksellisiä? Millä taksonomisella tasolla Suomen noin 20 000 metsälajia pitäisi esteettisessä luontokokemuksessa pystyä luokittelemaan? Pitäisikö kaikelle tiedolle antaa sama merkitys? Koska

tiede ei itse pysty määrittelemään tiedon *merkityksellisyyttä*, tarvitaan tieteen ulkopuolisia kriteereitä³⁰.

Meillä ei aina ole riittävää tieteellistä tietoa jostakin tietystä luonnonympäristöstä. Vaikka luonnon*lait* ovat yleismaailmallisia, ympäristö – jonka tieteellisessä katsannossa tekevät ilmastot, maaperä, kasvilajit, ja niin edelleen – on aina yksilöllinen. Muualla tehty tutkimus ei välttämättä sellaisenaan selitä suomalaisessa metsässä tapahtuvia kehityskulkuja³¹.

Tiedettä myös ohjaa usein instrumentaalinen intressi. Kun puhutaan luonnonympäristöstä, joka voidaan nähdä raaka-ainevarantona, politiikka hiipii mukaan keskusteluun. Usein muistutetaan, että esimerkiksi Cajanderin metsätyyppiteoria on kehitetty etupäässä metsäteollisuuden tarpeisiin. Moni filosofi saattaisi ohittaa välineellisyyden käytännön ongelmana, mutta se on käytännössä niin merkittävä, että sitä täytyy muutamalla sanalla koskettaa.

Metsätieteilijä Gustav Sirén tarkasteli väitöskirjassaan 1955 Pohjois-Suomen paksusammalkankaiden kuusimetsien kehitystä ja niiden huonon kasvun ja hitaan uudistumisen syitä. Aiheen hän sai Metsähallitukselta, joka halusi hakata pohjoisen kuusimetsiä³². Sirénin tutkimuksen mukaan kuusimetsän kasvuolosuhteet heikkenevät jatkuvasti puiden kuollessa ja metsänpohjan paksuuntuessa. Kliimaksivaiheen jälkeen metsä alkaa *rappautua*³³.

”Metsäpaloa seuraava, koivu-kuusi-sekametsävaiheen kautta kehittyvä primäärinen, vähitellen puhtaaksi kuusikoksi muuttuva metsikkö läpikäy keski-ään jälkeen vain lyhyen, n. 100 vuotta kestävästä kliimaksitilasta muistuttavan vaiheen, jota seuraa puuston täydellinen raunioituminen.”³⁴

Sirénin tutkimusta arvosteltiin jo hänen aikanaan, mutta kritiikki kuihtui hänen esittelemänsä vision varjossa³⁵, totesihan hän, että ”yksinomaan metsänhoidolliset näkökohdat [...] riittävät kiirehtimään Lapin vanhojen kuusimetsien puuston talteen ottamista ja sikäläisten tuoreiden kankaiden nopeata

saattamista metsätalouden palvelukseen³⁶. Sirénin koemenetelyjä on myös myöhemmin arvosteltu metsäekologiassa³⁷. Silti hänen metsän kehitystä koskevat näkemyksensä ja tunteikkaat kielikuvansa, metsän ”raunioituminen” ja käsitys paksusammalkuusikoiden kuntasta ”luonnon itsemurhana”³⁸, kukoistavat kansan keskuudessa. ”Tieteelliset käsitykset” saattavat olla sitkeitä harhaluuloja, joiden kitkeminen on vaikeaa.

Voisimme tietysti ajatella, että tieteellinen *metodi* on paras ja luotettavin väline tiedon hankkimiseen, olkoonkin että rahahanojen kääntäjät mielellään pyrkivät suuntaamaan tieteellistä tutkimusta. Mutta luonnontieteellinen tieto – ajankohtainen, täsmällinen tutkimustieto – on yksinkertaisesti *liian kaukana* ihmisten luontokokemuksista ja elämismailmasta. Tavalliset poluntallaajat ovatkin etäänntyneet metsien suojelua koskevasta keskustelusta, kun suojeluperusteista on tullut biologisia³⁹. He eivät välttämättä tunnista verihiirensammalta (*Bryum cryophilum*) tai siimesjäkälää (*Heterodermia speciosa*), jotka voivat olla vieraita metsänhoitajillekin.

Vaikka tietoa olisikin, luonnonolion tunnistamisesta on vielä pitkä matka luonnonympäristön esteettiseen arvostamiseen, kuten ympäristön tunnelman arviointiin. Eihän kirjallisuuden tulkinnassakaan tekstin *tunnistaminen* englantilaiseksi tai italialaiseksi sonetiksi ole vielä teoksen *tulkintaa*, sen merkityksen selvittämistä, tai *arvostamista*, sen esteettisesti merkittävien piirteiden erittelyä⁴⁰. Kun syksyisessä metsässä näemme pudonneita, osittain jo maatuneita puiden lehtiä, katsomme niiden värejä ja muotoja, ehkä nuuhkimme niiden tuoksuja. Pohdimmeko hydrolyysiä ja polysakkarideja, sellodekstriinejä ja glukoosia? On vaikea nähdä sellaisen tarpeellisuutta esteettisen kokemuksen kannalta. Ennemmin merkityksellinen kokemus vaatii temaattista ulottuvuutta, tässä yhteydessä vaikkapa mietteitä muutoksesta, hetkellisyydestä, poistumisesta. Semmoinen tulee luonnostaan, sillä tahtomattammekin yhdistämme alati abstrakteja merkityksiä ympäristöömme. Mielen ja ympäristön, kuten rämeikön vaivaispajujen ”alakuloisesti värjöttävien kulankeltaisten lehtien”⁴¹, yhteys syntyy vaistonvaraisesti.

Tieteellinen tieto voi toki vaikuttaa esteettisiin luontoarvostelmiimme. Tieto puuta vaivaavasta sairaudesta saattaa muuttaa vinkeyden rjoudeksi. Saastunut ympäristö voi näyttää vaikuttavalta mutta pilaantuneeksi tajuttuna ei enää *kauniilta luonnolta*; tieto saastumisesta antaa alkujaan lumoavalle väri-
loistollekin surumielisen sävyn⁴². Tieteellinen ymmärrys tietysti auttaa meitä näkemään käärmeet ja lepakot ilman niiden kielteisiä kulttuurisia merkityksiä. Luonnonkauneudessa on älyllinen ulottuvuus silloin, kun se ymmärretään ekologisen monimuotoisuuden kauneutena. Ensi alkuun karmaisevana avautuva myrskytuho- tai metsäpaloalue voidaan ekologisilla laseilla nähdä ”luovana tuhona” ja uuden elämän alkuna⁴³.

Havainnon ja tiedon kauneudet ovat erilaisia. Luonnonmetsä voi olla nykyihmiselle vieras ja koettuna jopa epämukava, mutta ekologisesta ja eettisestä näkökulmasta kaunis ja tärkeä. Pelkästään lahottajaeliöistä lukeminen saattaa tuottaa sopusointuisuuden ja jatkuvuuden tunteen, mutta tokko kutsumme tällaista nautintoa ”esteettiseksi luontokokemukseksi” ilman aistihavaintoa kohteesta. Toisaalta tieteellinen tieto voi olla hampaatonta: metsään mädäntynyt, haiseva hirvenraato iljettäne meitä, vaikka kuinka ajattelisimme luonnon kierto-
kulkua ja pieneliöiden hyvinvointia⁴⁴.

Tieteellinen tieto saattaa olla kokonaisuuden kannalta toisijaista, kuten kielenkääntäjän historiallisen romaanin alaviitteeseen upottama maantieteellinen selvennös. Kun käärmekuusta (*Picea abies* f. *virgata*) ihastellessani kuulen, että sen epätavallisen muotoisiksi havaitsemani oksat johtuvat geneettisestä häiriöstä, tuo muodon selittävä tieteellinen tosiasia ei sanottavasti muuta esteettistä suhtautumistani puuhun. Katson sanalla sanoen erikoista puuta yksilönä ja osana ympäristöään⁴⁵ ja liitän siihen ja sen ympärillä olevaan puujoukkoon merkityksiä. Aurinko laskee. Viereisten, tuuheampien kuusten neulasten välistä siivilöityy valoa, jonka taianomaisuutta en kuunaan hentoisi optiikkaa koskevilla tiedoilla himmentää.

Ennen kaikkea tieteellinen ja esteettinen *asenne* ovat hyvin erilaisia: tiede hakee säännönmukaisuuksia ja etsii lakeja,

esteettinen mieli voi kulkea vapaasti. *Kohteetkin* ovat erilaiset: esteettisessä luontokokemuksessa havainto ja yksittäinen, tieteellisessä tutkimuksessa osittain näkymättömät syyt ja yleinen. Koemme metsän aisteillamme, kun taas pihkaneulasientä (*Chaenothecopsis montana*) tutkitaan mikroskoopin avulla⁴⁶.

Yuriko Saito hakee kompromissia ehdottaessaan, että luonnonhistorialliset tieteet, kuten geologia, ja havaintotieto olisivat tähdellisiä esteettisissä luontokokemuksissa. Saiton mukaan geologiset tapahtumat, jotka ovat muotoilleet kivet, ”ruumiillistuvat” ja näkyvät kivissä⁴⁷. Jotkut tieteellisen lähestymistavan kannattajat ovat olleet huolissaan tieteellisen luonnonestetiikan teoreettisesta painosta ja ehdottavat erottelua tieteellisen ajattelun ja tieteellisiin käsityksiin perustuvan havainnoinnin välillä; heistä välttämätöntä on vain tieteellisiin käsityksiin perustuva luonnonolioiden tunnistaminen⁴⁸.

Keskittyminen havaintoon tekee tieteellisestä lähestymistavasta uskottavamman, painottaahan se aistikokemusta, joka on esteettisen kokemuksen alku ja juuri. Samalla se herättää epäilyksiä tieteellisen tiedon tarvetta kohtaan. Miksei kokemuseräinen arkitieto olisi riittävää? Luonnonolioiden muotoutumista aprikoitaessa omasta tai muiden kokemuksesta saatu tieto voi tuntua tukevammalta kuin abstrakti tieteellinen tieto. Esteettisessä luontokokemuksessa relevantin tiedon lajia haettaessa kiinnostava ehdokas olisi Emily Bradyn ”palkalliseksi tiedoksi” kutsuma, paikan kokemukseen ja alueellisiin tapoihin perustuva arkitieto⁴⁹.

Edelleen: esteettinen ja tieteellinen asenne ja niiden kohteet ovat erilaisia. Metsäkasviyhteisön tieteellisessä tutkimuksessa tarvitaan tarkkoja rajauksia: tutkittava asia, tilamittakaava, aikajänne ja niin edelleen⁵⁰. Elämismailman metsä on aivan muuta. Virvoituksellisessa luontokokemuksessa myös luonnontieteellisen tiedon lähtökohtana pidetty jaottelu subjektin ja objektin, tarkastelijan ja kohteen, välillä sumentuu. Metsä on kaikkialla ympärillämme; sulaudumme siihen kuin uimari järveen. Se on *meissä*: yhdistymme hengityksellämme

menneisiin, nykyisiin ja tuleviin puukansoihin⁵¹. Olemme osallistuja, joka vaikuttaa ympäristöön. Kasvi- ja eläinväki täytyy ottaa huomioon: toisaalta olla häiritsemättä, toisaalta varoa, ettei itselle satu mitään. Käynnistä jää aina jonkinlainen jälki.

KERTOMUKSET & KUVITTELU

Siinä missä tieteellinen lähestymistapa vaatii keskittymään rajattuun objektiin, luontokokemuksessamme on usein kerronnallinen ulottuvuus, joka muotoutuu ruumiillisesta läsnäolostamme ja liikkeistämme metsässä. Usva voi piilottaa puut ja näyttää niitä meille vähitellen, jolloin näkymä paljastuu arvoituksellisesti⁵². Sijaintimme muuttuu ja kulkumme kuljettaa tarinaa. Jokainen askel tai pään liike muuttaa havainnon sisältöä. Saarijärven sydänmailla Runeberg huokaa:

”Kummasteltawata on waihettelewan walon ja pimeyden paljous, jonka yksi ainoa silmäys woipi käsittää kaswawista, piamiten mustista kuusista märissä laksoissa petäjikköön asti, joka alkaa niitä ylempänä, ja koiwuista, jotka ympärinsä seppelöiwät ylimmäksi kohoawan kukkulan juuren ja siwut. Wielä suuremman kauneuden saapi kaikki tämä, kun auringon walo kesäpäiwänä, pilwen murta-
mana, alinomaa wälkkywänä leimuaa sen päällä.”⁵³

Uskalias voi heittäytyä metsän vieraaksi ja antaa sen kertoa tarinaansa; pyytähän metsä alati peremmälle. Mutta metsä myös eksyttää herkästi. Epätietoisuus sijainnista, suunnasta ja päämäärästä, arvoituksellisuus ja jonkinasteinen epävarmuus, *auf dem Holzwege sein*, voivat olla filosofisesti latautuneissa virkistyspyrkimyksissä tavoiteltavia asioita. Toisaalta tuttuunkin metsään *eksyminen*, metsänpeittoon joutuminen, on tois-
maailmallisessa tunnussaan pelottavaa⁵⁴.

Esteettisestä luontokokemuksesta käyty kiista on sikäli tyyppillinen filosofinen keskustelu, ettei kumpaakaan osapuolta juurikaan kiinnosta se, miten teoreettiset mallit vastaavat käytäntöä. Carlsonin uudistuksellisessa lähestymistavassa huomiota herättää sen piittaamattomuus luonnon esteettisen arvioinnin perinteistä. Carlson ehdottaa, että luonnontieteilijällä (*naturalist, ecologist*) on parhaat välineet esteettisen luontokokemuksen käsittelyyn, mutta hän ei kehittele ajatusta⁵⁵.

Monet ovat esittäneet, että dokumentaariset ja taiteelliset luontokuvaukset voisivat toimia esikuvina luonnon esteettiselle arvostamiselle. Ehdotus on kiinnostava, onhan luonnonkauneuden kuvaamisella ja arvottamisella perinnäistapansa. Yrjö Sepänmaan mukaan luontokirjallisuutta ja muita luonnonkuvauksia voitaisiin pitää ”ympäristökritiikkinä”: luontokirjailijat kuvaavat, tulkitsevat ja arvottavat teoksissaan kokemuksiaan luonnossa; luontokirjallisuus ilmentää esteettistä asennetta luontoon ja ohjaa vastaanoton tapoja. Sepänmaa huomauttaa myös, että ympäristökritiikki eroaa esteettistä arvostamista ja yhteisöllisiä mieltymyksiä tarkastelevista sosiologisista ja ympäristöpsykologisista tutkimuksista siinä, että luontokirjailijat ovat taidekriitikkojen tapaan alansa asiantuntijoita.⁵⁶

Esitys on kannatettava, sillä ympäristökritiikin tarkastelu saattaa paljastaa esteettisen luontokokemuksen ominaispiirteitä. Tällainen ”metakritiikki” voisi myös osoittaa pelkistävien mallien vaillinnaisuuden. Vaikka Yhdysvalloissa syntyneen nykyaikaisen luontokirjallisuuden juuret ovat luonnonhistoriasa eli -tieteessä – Carlsonin suosimassa naturalismissa – alan klassikoissakin nähdään mielikuvituksen suuri merkitys luonnonkauneuden ja -kauheuden ymmärtämisessä. *Waldenissa* Thoreau kertoo kokemuksistaan idänkirkupöllösistä: hän kutsuu niitä ”itkijäeukoiksi” ja ”keskiyön noidiksi” ja luonnehtii niiden ”kolkkoja huutoja” ”juuri sellaisiksi kuin Ben Jonson on kuvannut”⁵⁷:

”Yhtään irvailematta on sanottava, ettei idänkirkupöllösen ääntelyä kuvaa lainkaan runoilijan kursailematon ja töksähtävä ”hu’it huhuu”, vaan se on mitä totisinta hautajaislaulantaa, jossa itsemurhan tehneet rakastajat muistelevat manalan lehdossa lempimisen taivaallista tuskaa ja riemua. [...] Ne ovat langenneiden sielujen alhaisia henkiä ja surumielisiä etiäisiä, niiden sielujen, jotka kerran vaelsivat maanpäällä öisin kuin unissakävelijät ja suorittivat pimeyden töitä ja jotka sovittavat nyt syntejään veisaten itku- ja valitusvirsiään rikkomustensa maisemissa. [...] *Uuu-u-u-uu,*

kunpa en olisi syntynyt-kä-ä-än! huokaa yksi pöllö tällä puolen lampea ja lehahtaa epätoivon siivittämällä rauhottomuudella jollekin toiselle harmaatammen oksalle.”⁵⁸

John Muir, joka muutoin edustaa Thoreauta tieteellisempää asennetta, iloitsee:

”Kuinka raikkaita ja tyyniä metsät ovat kun viimeiset pilvi-en kalvot ovat pyyhkiytyneet taivaalta! Muutama minuutti sitten jokainen puu taipui, huojui ja kieppui levottomasti ärjyvän myrskyn voimasta ja huitoi oksillaan valtavan innoittuneesti, kuin evankeliumia julistaen. Mutta vaikka nämä puut ovat ihmisen korvalla näennäisen vaiti, niiden laulut eivät taukoa hetkeksikään. Jokainen piilotettu solu sykkii musiikkia ja elämää, jokainen säie helisee kuin harpun kieli ja suitsukkeet virtaavat alati balsamikukista ja neulasista.”⁵⁹

Luontokirjallisuuden kerronnalliset ratkaisut ja teosten tieteellis-taiteellinen yhdistelmäluonne asettavat toki varauksia. On kysyttävä teosten jäljittelevyyttä, kirjallista väritystä, realistisen lukutavan sopivuutta. Thoreau esimerkiksi muokasi *Waldenin* varhaista versiota vahvistaakseen luonnonläheisen elämäntavan tunnelmallisuutta: todellisuutta, hiiren teräviä kynsiä, piti pehmentää hiukan⁶⁰.

Luontokirjallisuudessa eletty kokemus muokataan kertomukseksi ja vilpittömimmätkin dokumentaariset kuvaukset käyttävät dramaattisia tarinankuljetuksen keinoja ja myyttisten kertomusten rakenteita sommittelun apuna⁶¹. Eläimistä tehdään ihmisen kaltaisia hahmoja, ja niille päätellään pyrki-myksiä. On kokijan – kuvaajan – näkökulma, yhteisöllisiä asenteita ja arvoja sekä yksilöllisiä reaktioita: mitä pidetään kertomisen arvoisena, mikä vie huomion – lakkapäämänty vai limasieni. Lapsuudenkokemus polulla silmiin tuijottavasta petolinnusta jätti jälkensä Heikki Willamoon; myöhemmin syntyi teos *Haukkametsä* (1998). Mika Honkalinna löysi korpin

pesän eikä sen jälkeen nähnyt muuta kuin mustatakkeja, hän kertoo *Korppiretkessään* (2015).

Monet luontokirjailijat puolustavat tietämättään moniarvoista ajatusta esteettisestä luontokokemuksesta yhdistäessään luonnontiedettä, myyttejä, kuvittelua, tunteita. Tällaiset kuvaukset eivät tietenkään selvitä filosofista kiistaa, edes moniarvoisuuden hyväksi. Päinvastoin kuvauksia tutkiva meta-kriittinen hanke uhkaa kiertää kehää: opimme esteettisen arvostamisen luonteesta tutkimalla oppineita kuvauksia, mutta selvittääksemme missä määrin ne kuvaavat *esteettistä* suhtautumista, meidän täytyy kääntyä filosofisiin, käsitteellisiin malleihin esteettisestä arvostamisesta... Selvää on, että esteettisen luontokokemuksen hahmoa tutkittaessa luontokirjallisuutta on arvioitava harkitusti, teoksittain.

Sekä tieteellisiä tietoja että ei-tieteellisiä tarinoita on puolustettu viittaamalla toiminnallisiin kriteereihin: jos ne rikastavat kokemustamme luonnosta, ne ovat tärkeitä. Tällainen pragmaattinen ohjenuora sopisi myös metakriittiseen malliin. Mutta luontokuvausten tutkimukselta voi odottaa enemmän. Paitsi kuvaavuuttaan, luontokuvaukset ovat kiinnostavia piiloista ohjaavuuttaan. Erilaiset luontotarinat – myytit, kertomukset, dokumentaariset ja taiteelliset luontokuvaukset – näetsen suuntaavat kokemustamme⁶². Suomessa ei ihailtu kesäöiden valoisuutta ennen kuin Sillanpää toi ne ihmisten elämismailmaan, Arto Haapala toteaa wildeläisessä hengessä⁶³.

Luonnon kokeminen on aina kulttuurinen tapahtuma, jossa perinne ohjaa pyrkimyksiä ja ympäristön hahmottamista. Suomessa(kin) metsään mennään muun muassa *siksi*, että mieli saisi kulkea ja arki ja minuus hetkeksi hellittäisivät, nimenomaan *pakoon* tieteellis-teknistä maailmaa. Joillekin nautittavia asioita ovat hallinnan menetyksen vapauttava tunne⁶⁴, jopa vieraantuneisuus ja kodittomuus. Saksalaiset taas tuntevat *Waldeinsamkeitin*, rauhan salomaan yksinäisyydessä.

VIERAUS & TURVA

Metsällä on tärkeä sija läntisessä kuvittelussa, jossa se on häädetty kulttuurin ja rationaalisuuden ulkopuolelle. Myyttisiä ja kaunokirjallisia metsiä tutkinut kirjallisuustieteilijä Robert Pogue Harrison summaa, että ”läntisissä uskonnoissa, mytologioissa ja kirjallisuuksissa metsä esiintyy paikkana, jossa erojen logiikka harhautuu; jossa subjektiiviset kategoriamme osoitautuvat vääriksi; taikka jossa havainnot sekoittuvat keskenään hämmentäen tietoisuuttamme ajasta.”⁶⁵ Sepänmaalla metsän yöllinen pimeys limittyy ”mielen yöpuoleen”: ”siellä, missä päiväsaikaan hallitsimme metsän tiedoillamme sen tyypistä ja historiasta, on jäljellä lajimme alkuhämäriin juurensa kiinnittänyt uskomusmaailma”⁶⁶. ”Alkukantainen pelko tahtoo hiipiä yksinäisen kulkijan nahan alle”, myöntää metsäekologi Petri Keto-Tokoi, joka pitää pelkoa aarniometsän esteettisen kokemisen tärkeänä elementtinä⁶⁷.

Maaginen metsä kätkee ja suojaa, kiehtoo ja kammottaa. Se peittää muodollaan ja rakenteellaan. Näkyvyys ja valo ovat rajatut, puut ympäröivät kokijan. Ihminen, eränkävijäkin, on vieraassa ympäristössä. Kuvittelu on korostunutta, koska on epäselvää, mitä vastaan voi tulla. Vanhan runon mailla I. K. Inha on varpaillaan:

”Tähtien valossa ei maisemasta nähnyt kuin puitten pimeitä haamuja. Pitkä heinikko, märkä kanerva ropsi polviamme, kuusista ripsahteli pivottain vesikarpaloita niskaamme, hämähäkin verkkoja takertui naamaamme, välistä luiskahti jalka johonkin syvää koloon, takertui liejuiseen pohjaan. Oli niin ääneti ympärillämme, että oman astunnan risaukset pelottivat, ja kun yritti puhua, täytyi säpsähtää omaa rohkeuttaan. Entä jos olisi äkkiä korven kuningas kuusipensaikosta eteemme kohonnut!”⁶⁸

Varoen astuu laulumaiden saloilla myös Paulaharju:

”Korpi haastelee omalla tavallaan, korven näkymättömät henget vaihtavat ajatuksiaan, ja olet tuntevinasi, että kymmenet, sadat, tuhannet silmät vartioitsivat sinua, ja sadat, tuhannet korvat kuuntelevat jokaista rasahdusta, mikä liikkeistäsi syntyy. Taikka kuin koko korpi yhtenä suurena kummastelevana silmänä katsoisi sinua ja herkkänä korvana kuuntelisi.”⁶⁹

Metsästä voi aina löytyä jotain sinne kätkeytynyttä tai kätkeytyä. Mieluisa yllätys: mustikoita! Tai järkytys. Onhan metsä rikollisten tekojen ja epämääräisten piilojen paikka lapsenmurhista huumekekätköihin.

Metsässä tavatut oliot ovat erikoisia. Tunnistamme oliot, koemme ne tutuiksi, ja samalla tunnemme olevamme oudossa ympäristössä⁷⁰. Vallitsee vierauden ja tuttuuden erikoinen ristiriita.

Metsä on ajallisestikin vieras, muutoksen ja pysyvyyden paikka. Edessä seisovat monien ihmiskupolvien ikäiset, parhaimmillaan valtakuntiakin vanhemmat puut, joiden koko, ikä ja vahvuus tuottavat matemaattis-dynaamisen ylevyyden tunteen. Karjalassa Paulaharjua hirvittää:

”Niin kamalan vakavina seisovat jylhät hongat, niin hui maavan korkealle ne latvansa nostavat. Siellä täällä aina jotkut harmaantuneet jättiläishirviöt vielä yli muiden toveriensa katselevat. Tuolla joku vanhus on pitkin pituuttaan sortunut kankaalle, saanut sijansa valkeassa jäkälökössä. Tuolla joku on kaatumaan yrittänyt, mutta toverinsa on avoimin sylin horjahtaneen ottanut vastaan ja siinä väsyneen näköisenä seisoo raskasta taakkaansa kannatellen. Tuolla on muutaman jättiläisen joku vielä valtavampi jättiläinen – mikä lie ollut, mistä tullut? – keskeltä poikki murskannut. Hirveä on ollut voittajan voima, hirveä, hammasta pureva, joka jännettä pingottava vastustuskin, sitä kertovat nuo sortuneen petäjän taivasta kohden ojentuvat sataiset säleet.”⁷¹

Satojen vuosien ikäinen puu kuolee, keloutuu ja pysyy pystyssä sata vuotta, kaatuu ja säilyttää hahmonsaa vielä sata vuotta; ikuisuudesta siinä voi ihminen jo puhua. Mutta metsän aikapa ei ole lineaarista vaan syklistä aikaa. Kun puu ikimetsässä kaatuu, se tekee tilaa uudelle puusukupolvelle kilpailla latvusaukosta tulevasta valosta. Lahoava puu elättää koko joukon erilaisia eliölajeja: sammaleita, jäkäliä, sieniä, hyönteisiä. Kuolema ruokkii elämää.

Ja samalla havulinna turvaa. Suojaa vainottua viholliselta. Lohduttaa ja ymmärtää, ei puhu vaan kuuntelee. Jung pitää elämänpuuta yhtenä arkkityyppinä ja katsoo sen symboloivan sellaisia ominaisuuksia kuin kasvu, elämä, kehitys, äidillinen turva, ravinto, elämän lähde, lujuus, pysyvyys, juurtuminen, korkea ikä, persoonallisuus sekä kuolema ja uudelleensyntyminen⁷². Kyselytutkimusten vakiovastauksissa mainitaan metsän tarjoama rauha ja pyhyden tunne⁷³.

OIKULLINEN METSÄ

Romantiikasta lähtien luonnonkauneuden taiteellisissa kuvauksissa on tavattu ihannoida luonnonympäristön vaihtelevuutta ja omalakisuu⁷⁴. Monimuotoisuus, yllätyksellisyys, villiys ja mysteeri ovat erityisesti kaunosielujen arvostamia piirteitä. Aarniometsässä jokainen puu on yksilö; sen paikka metsässä, maaperä, erityisesti erilaiset sattumukset ovat vaikuttaneet siihen, mitä se on. Kalliola:

”Kuin taikavoimasta avautuu täällä etemme muinaissuomalainen salo. Metsä on epätasaista tiheydeltään ja iältään suuresti vaihtelevaa. On vanhoja, järeitä ylispuita, on keski-ikäisiä puita ja on nuorta alikasvosta, sekaisin kaikkia ikäluokkia; ja samankin ikäluokan puut osaksi komeita tukkipuita, osaksi kasvussaan jälkeenjääneitä, menehtyviä riukuja. Mitenkä suuresti tämä näkymä eroaakaan hoidetusta talousmetsästä, jossa puut ovat toinen toisensa kaltaisia, hyvämuotoisia, teknillisesti virheetömiä, samanarvoisia, itsetarkoituksettomia kokonaisuuden osia. Täällä puut ovat yksilöllisiä, kuin mitäkin metsäkansan persoonallisuksia: mikä terve ja uhkea, mikä sairas ja kituva, mikä jo keloksi kuivunut, mikä maassa liekona makaava.”⁷⁵

Ehkä omaan onneensa jätetyn ja helppokulkuseksi ja -tajuiseksi muokatun ympäristön välille voitaisiin tehdä samanlainen ero kuin taiteen ja viihteen välillä: ollaanko valmiit rasittamaan itseä vai halutaanko vaivatonta nautintoa; poiketaanko rohkeasti luonnon kylvämään korpeen vai kipsutellaanko kiltisti polulla forstmestarin ”siistimässä” metsässä.⁷⁶ Kalliola luonnehtii aarniometsää muun muassa ”oikulliseksi”⁷⁷.

”Aarniometsän kauneus ei ehkä ole yhtä helppotajuista kuin hyvin hoidetun talousmetsän, joka säännöllisen muotoisine kuusineen uhkuu terveyttä ja kasvuvoimaa tai hivelee silmää petäjäpylväikköjensä viivoilla ja ilmapalla

arkkitehtuurillaan. Aarniometsästä puuttuu hoidetulle metsälle ominainen tarkoituksenmukaisuus, jota pidetään yhtenä kauneuskäsitteen tunnusmerkeistä. Koskemattomassa salossa ei ole mitään kesyä eikä kultivoitua, kouluttua, hyödylliseksi alistettua. Mutta siinä on vapautta ja voimaa, villiä, kahlitsematonta luonnon alkuvoimaa. Sen tunnelma on romanttinen, sadunomainen ja sala-peräinen, harras, mieltä kummasti kiehtova.”⁷⁸

Myös nykypäivän kyselytutkimuksissa virvoittavilla metsillä on romanttiset piirteet: kookkaita puita ja puuston monilajisuutta ja vaihtelevuutta, alikasvosta; luonnontilaisuuden tuntua⁷⁹. Taidekauneuden symmetria ja koherenssi eivät sovi korpeen.

Onko ekologisen tietoisuuden aikana enää sijaa mielikuvituksesta kumpuavalle esteettiselle kokemukselle vai onko se vain todellisuuspakoisen porvarillisen estetiikan vähitellen katoava jäännös? Erämaan esteettinen kiehtovuus on isoksi osaksi peräisin saksalaisesta romantiikasta, katsomisen tavat ja ihaneympäristöt matkailumainoksista. Mutta niin vain on ekologisen tietoisuuden tavoittelema monilajinen metsä taas kuin runon ikimetsä. Paratiisihaaveemme on meihin kirjoitettu, ja kuvittelun paikkaa kaipaamme kuta enempi taivas saastasta mustuu. Eipä sillä, ympäristötuhon ajattelemisen ja kokemisen se vasta mielikuvitusta kiihottaakin⁸⁰. Luontokeskeiset ja jälki-inhimilliset katsantotavat haastavat hurjiin kuvitelmiin.

ELÄVÄ METSÄ

Ihmisillä on taipumus inhimillistää: onpa sentään niin, että me melkein kuin luonnostamme ymmärrämme toiset kaltaisinaamme. Nautimme ”tunnistaessamme” inhimillisiä (tai eläimellisiä) muotoja turvallisessa luonnonympäristössä, kun taas pimeässä ihmisen muotoiset hahmot saattavat pelästyttää meidät. Elollistamme ja henkilöimme: arvostamme *sitkeää* katajaa.

Ettei olisi meikäläisessä antropomorfismissa seassa vielä ripaus luonnonkansallista animismia? Venäjän Karjalassa Juhani Ahosta ”tuntui siltä kuin olisi joka puu ja kivi kätkenyt elävän olennon ja kuin olisivat haltijat meitä metsän sisästä pilkistelleet”⁸¹. Niin myös Inhalla tuo ”koskematon ympäristö saatteli haavetta kaikkein harmaimpaan muinaisuuteen, maanitteli esiin vanhoja sammaleisia haamuja, muutti maatuneeksi haltijaksi jokaisen kuivuneen puun, lahonneen pökön.”⁸² Gallen-Kallela arvelee, että syvä eläytyminen luontoon ja taipumus henkilöimiseen on erityistä juuri metsäisille suomalaisille.

”Metsän kasvikunta tulee läheiseksi ystäväksi, puitten keskuudesta alkaa erottaa melkein luonteita, ja eriluonteisille ihminen ilmaisee eri asioita: toisia solakoille koivuille kuin lakkapää petäjille, toisia harmaille kelohongille kuin jylhän tummille kuusille.”⁸³

Näreen veljeksi tunnustautuvalle Heikki Turuselle kuusi on ”pohjoisen puolislaavin melankolisen sisikunnan impressio”:

”Revontulien lieskoihin syöksähtävä musta selkäydin, unen arkkitehtuuri, geeniperimämme unenomainen muistijälki jonka viestiä emme osaa enää selittää, värisemme vain hämärästä veljeydestä, kummallisesta pelonsekaisesta liikutuksesta ja hellyydestä kuin nähdessämme karhun eläintarhassa, hirven kaupungissa.”⁸⁴

Eivät elollistamiset vaadi taiteilijuutta tai erityistä herkkyyttä. Kun näen kirjanpainajan jälkiä kuolleen kuusen rungossa, mieleeni johtuu ensimmäiseksi jokin vieras kirjoitus, ja niin johtui Linnéllekin, joka antoi lajille nimen *Ips typographus*. Tiedän, että jäljet ovat kuoriaisen aiheuttamia. Ekologisia seikkoja voi tulla tai olla tulematta mieleeni. Esteettisen tarkasteluni valokeilassa on jälkien kirjoitusta muistuttava salamyhkäinen muoto, eikä tieto eri käytävien tehtävistä suinkaan poista arvoituksellisuuden tuntua.

Syystäkin pelätään, että inhimillistävät taipumukset voivat viedä meidät harhapoluille, jos esimerkiksi uskomme puuta perätysten kiertävien oravien kisailevan silloin, kun ne tosi-asiassa taistelevat elinpiiristä tai valmistautuvat parittelupuuhiin⁸⁵. Tällöin luontoa ei ajatella arvostettavan *luontona*; pahimmillaan inhimillistävä luonnonymmärrys voi ajaa vahingoittamaan luonnonolioita. Entä jos leikkimielisesti *uskottelen* pirteältä kuulostavan linnun ylistävän laulullaan luojaansa? *Tiedän*, ettei lintu niin tee, mutta tällainen hupaisa ajatusteelmä lisää nautintoani suvisesta lehdosta. Kuvitelma on osa laajaa kulttuurista luontokäsitystäni, johon kuuluvat virheelliset (uskonnolliset ja vanhentuneet tieteelliset) käsitteet.

Filosofit ovat kiistelleet siitä, kuinka paljon mielikuvitukselle sopii antaa liekaa esteettisessä kokemuksessa: mikä on kohdetta täydentävää kuvittelua eli *imaginaatiota*, mikä muihin maailmoihin kuljettavaa haaveilua eli *fantasiaa*? Jos vaadimme luonnontieteellisen tiedon säätelevän kuvitteluamme metsissä, on epäselvää, missä voimme enää nauttia mielikuvituksemme vapaasta kulusta, kyvystä liittää merkityksiä asioihin, yhdistää konkreettista ja abstraktia, luoda yhteyksiä asioiden välillä. Kuvittelussa on tasoja, klišeistä osuviin metaforiin⁸⁶: arvokasta on oivaltava, uutta luova kuvittelu⁸⁷.

Voimme, ja moraalisesti meidän täytyykin, koettaa ymmärtää ympäristöä ei-inhimillisestä näkökulmasta⁸⁸. Moni hakeutuu metsään pakoon ihmistä ja hänen hirveitä tekojaan. Muodissa olevat filosofiat kyseenalaistavat aiheellisesti ihmisen erityisaseman. On kumminkin hyvin vaikea kuvitella, miten voisimme koskaan ymmärtää ei-inhimillistä maailmaa, ovathan havaintomme, kuvittelukykyemme, käsitteemme, kieleemme inhimillisiä. On vain tajuttava, että metsän asukkaat ovat omanlaisiaan ja arvokkaita omana vieraaksi jäävänä itsenään⁸⁹. Ja sittenkin kuvittelu on vilpítőntä pyrkimystä käsittää, edes väläyksenomaisesti...⁹⁰

OPETTAVA METSÄ

Tiedot ja kuvitelmat eivät ole toisensa poissulkevia mielensisältöjä. Jotkin kuvitelmat perustuvat tietoon tai pyrkivät siihen. Metsässä näemme myrskyn jäljet kaatuneina puina, poikkeuksellisen kylmän talven katkenneina latvoina, metsäpalon palokoroissa. Voimme kuvitella, miltä metsä on näyttänyt ennen meitä tai millaisia ihmisiä seudulla on ammuin liikkunut. Tieteellinen tieto voi myös ruokkia mielikuvitusta: ajattelemme hyönteisten elämää puunkuoren alla niin, että alamme kuulla nilan narskuvan... Päättyvätpä tieteelliset tutkimuksetkin tuon tuosta hypoteeseihin.

Hyvin vähän on kirjoitettu siitä tiedosta, jota opimme luontokokemuksessa⁹¹: miltä tuomi tai suopursu tuoksuu, millaiseksi puu kasvaa ilman ihmisen ohjausta, mitä on eläinlapsen viattomuus. Paljon voimme oppia menemällä metsään, joka on metsäkasvillisuuden tutkija Viljo Kujalan mukaan ”korkeimman asteen opisto” ja siksikin ihanteellinen opinahjo, että ”luonnon kieltä ymmärtää ja siitä nauttii jokainen ihminen, yksinkertaisinkin ja lapsi”⁹². Metsä on täynnään tietoa – kosolti sellaista, joka ei ole vielä tutkijain kirjoissa. Jos tuon tiedon lisäksi tarvitsemme apua metsän kauneuden tajuamisessa, seuratkaamme niitä, jotka ovat oppineet ymmärtämään puiden laulua.